

Отримана 30.03.2026

Прорецензована: 18.04.2026

Прийнята до друку: 20.04.2026

Електронна адреса: o.brodetskyi@chnu.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-1769-9036>

Електронна адреса: i.horokholinska@chnu.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-7921-8245>DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-78-85>

Бродецький О., Горохолінська І. Філософсько-методологічні виміри критики ціннісних деструкцій у діяльності церковних ієрархій: кейс УПЦ МП. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія». Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 78–85.

УДК 141.7:2-1:2-67(477)

Олександр Бродецький, Ірина Горохолінська

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КРИТИКИ ЦІННІСНИХ ДЕСТРУКЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕРКОВНИХ ІЄРАРХІЙ: КЕЙС УПЦ МП

Стаття містить критичне філософське осмислення ціннісних та соціально-практичних орієнтацій керівної ієрархії Української Православної Церкви Московського патріархату – з акцентом на суспільному контексті російської агресії щодо України у 2014-2026 рр. Особливість розвідки – в балансі філософської та релігієзнавчо-емпіричної компонент. Стаття спирається на розлогії історико-філософський екскурс, у межах якого актуалізуються ідеї ряду європейських мислителів XVIII – XX ст. (Б. Паскаля, Д. Юма, І. Канта, Г. Сковороди, Е. Дюркгайма, А. Бергсона, Е. Фромма) щодо суспільних та етичних векторів функціонування ідеології і влади в релігійних структурах.

Систематика дискурсу вибудовується через екстраполяцію на аналіз сучасних процесів у релігійно-соціальній сфері України понять фетишизації, механічної солідарності, авторитарної релігійності та ін. Автори експлікують «логіку» ціннісної інверсії, за якої релігійна інституція, покликана бути провідником гуманістичних смислів, де-факто реалізує в суспільстві механізми паралізації і критичного мислення, і ціннісної рефлексії, внаслідок чого відповідні спільноти стають уразливішими в соціально-психологічному й безпековому аспектах. Застосовано міждисциплінарний синтез історії філософії, релігієзнавства, політичної філософії, етики. Крім теоретичного ефекту, інструментарій та результати дослідження мають просвітницький та медіаційний потенціал щодо інтенсифікації й якісної еволюції міжюрисдикційного діалогу на рівні середньої та низової ланок релігійного лідерства.

Ключові слова: релігія, ідеологія, церковна ієрархія, церковні практики, афілійованість, фетишизація, фанатизм, механічна солідарність, ціннісні деструкції, Українська Православна Церква, Московський патріархат, «русский мир», війна.

Oleksandr Brodetskyi, Iryna Horokholinska

PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL DIMENSIONS FOR CRITIQUING VALUE EROSION WITHIN CHURCH HIERARCHIES: THE UOC (MP) CASE

The article provides a critical philosophical reflection on the value systems and socio-practical orientations of the governing hierarchy within the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (UOC-MP), with a particular focus on the societal context of Russian aggression against Ukraine from 2014 to 2026. A distinctive feature of this study is the balanced integration of philosophical analysis with empirical religious studies. The research draws upon an extensive historical-philosophical excursion, revitalizing the ideas of several European thinkers from the 18th to the 20th centuries (B. Pascal, D. Hume, I. Kant, H. Skovoroda, E. Durkheim, A. Bergson, and E. Fromm) regarding the social and ethical vectors of ideology and power within religious structures.

The discourse is systematically structured by extrapolating concepts such as fetishization, mechanical solidarity, and authoritarian religiosity onto the analysis of contemporary processes in Ukraine's religious and social spheres. The authors explicate the «logic» of value inversion, wherein a religious institution – intended to be a vessel for humanistic meanings – de-facto implements mechanisms that paralyze both critical thinking and moral reflection. Consequently, the respective communities become more vulnerable in terms of socio-psychological stability and national security. Employing an interdisciplinary synthesis of the history of philosophy, religious studies, political philosophy, and ethics, the study offers both theoretical insight and practical utility. Its tools and findings hold significant educational and mediatory potential for intensifying and evolving the cross-jurisdictional dialogue among mid-level and grassroots religious leaders.

Keywords: religion, ideology, church hierarchy, church practices, affiliation, fetishization, fanaticism, mechanical solidarity, value erosion, Ukrainian Orthodox Church, Moscow Patriarchate, "Russkiy Mir", war.

Загальновідомо, що українське суспільство після здобуття Незалежності ще майже три десятиліття жило в істотній напрузі впливу проросійських ментально-ціннісних векторів. Цей вплив не обмежувався суто зовнішньополітичними чи адміністративними важелями. Ним була просякнута сама повсякденність більшості українських регіонів – через масову культуру, медійний та книжковий ринки, фетишизованість російських персоналій мистецтва і квазімистецтва, мовні практики, зумовлені багатовіковим російщенням. Ця обставина визначала живучість інтенцій, що консервували уявлення про нібито спільну цивілізаційну матрицю. І релігійний чинник, а особливо практики релігійних лідерів та їхні поведінкові взірці багато в чому були тут цементувальним ферментом.

Навіть стадія агресії Росії проти України впродовж 2014 – 2022 рр. не ставала істотним рубіконом у світоглядно-соціальних орієнтаціях багатьох громадян і спільнот. Досить згадати, що ще у грудні 2021 р., за кілька місяців до повномасштабного вторгнення путінської армії, ключовий центральний телеканал України «1+1» запустив трансляцію нового сезону серіалу «Свати», знятого українськими продюсерами, однак з великою кількістю російських акторів та демонстрацією в сюжеті прикмет саме російського життя. Багато хто з тих російських акторів нині – серед ревних пропагандистів війни.

Як відомо, влучним є ясперівський термін «межеві ситуації». Межева ситуація – це переживання гострої потреби обирати буття-ідентичність і свідомо чи інтуїтивно боротися за це, коли «все плинне, перебуває в неспокійному русі ставлення під питання, усе відносне, скінченне, розщеплене на протилежності» [41, р. 202]. Культурно-ідентичнісно проукраїнська частина нашого соціуму відчувала таку ситуацію задовго до 2022 р. Водночас чимало хто із не еволюціонованою громадянською свідомістю аж ніяк не вбачав екзистенційного виклику в наявному стані речей. Однак події 2022–2026 рр. стали вже для переважної більшості соціуму України горнилом радикального антропологічного та соціального перетворення. На тлі смертельних загроз з боку «цивілізації» північного сусіда, які він тепер уже ніс без жодних вуалювань, цінності національної безпеки, громадянської солідарності, державної суб'єктності усвідомилися переважною більшістю спільнот України та стали мотиваційним рушієм дій й оцінок.

В умовах повномасштабної війни чи не всі публічні царини (від масового мистецтва до політичних еліт) пережили інтенсивне усвідомлення доконечної потреби розриву із російським ідейно-символічним ресурсом як переважно агресивно-імперським, а тому вбивчим для України. І вони не лише зазнали такого усвідомлення, а й вдалися до діяльних практик, що маніфестують цю виправдану дисоціацію та активний пошук ідентичнісної альтернативи з джерел національної і європейської культур.

І практично єдина соціальна сила – так звана Українська Православна Церква (УПЦ) демонструє й нині зразок особливої інституційно-символічної інертності. Є ціла низка фахових досліджень, зокрема, й дві офіційні експертизи [7], [26], які свідчать: на Помісному соборі у травні 2022 р. ця структура задекларувала свою самостійність щодо Російської Православної Церкви (РПЦ) дуже половинчато і, по суті, залишилася в реальній афіліації із джерелом антигуманної політики й геополітики, зодягненим у церковні шати.

Справді, соціологічні дослідження свідчать, що кількість прибічників УПЦ МП істотно знизилася під час війни [див.: 32]. Наприкінці 2025 р., відповідаючи на запитання анкети, так позиціювали себе лише 5,3% респондентів у масштабах підконтрольної українському Уряду території держави (у 2020 р. – 13,6%). А проте слід розуміти: впливу функціонерів цієї структури і далі піддається навіть чимало хто з тих, що декларують підтримку проукраїнських релігійних спільнот. Далеко не всі громадяни належно релігієзнавчо обізнані, і в анкеті відповідаючи в один спосіб, частина з них водночас задовольняє реальні релігійні потреби в УПЦ (у багатьох регіонах України її храми аж ніяк не спорожніли). Адже не завжди особа вникає, у храмі якої юрисдикції вона опинилася на те чи інше свято. Не завжди вона уважна до того, сайт чи соцмережеву сторінку якої за афіліацією релігійної спільноти відвідала. Впливають на це і маніпуляції з назвами громад. Відомо, що функціонери УПЦ навмисне не зазначали (й не зазначають досі) даних про підросійськість на вивісках своїх культових об'єктів. Прикметно: хоч рівень довіри до керівника УПЦ Онуфрія Березовського найнижчий порівняно з іншими предстоятелями традиційних церков, а проте майже чверть респондентів опитування під егідою служби «Socis» (2025 р.) засвідчили особисту довіру (або радше довіру) цьому діячеві [див. 30]. Це істотний масштаб впливу, особливо зважаючи на стан війни.

Тож зберігає нагальність та гостроту і наукова, і соціально-ціннісна проблема чіткої експлікації реальної суті смислового нарративу та дій УПЦ як інституції. А це вимагає аргументованого діагностування характеру ціннісної «мови» її ієрархічних практик – і в аспекті формальних декларацій (декорацій?), і в аспекті фактичного цілепокладання та впливу.

Богословські, релігієзнавчі, соціально-емпіричні параметри цієї проблеми істотно досліджені вже в цілій низці **праць**, наприклад, в еkleзіологічно-політологічних публікаціях архімандрита Кирила Говоруна [10], у колективній монографії за редакцією О. Сагана [11] (автор розділу, присвяченого цій проблемі – С. Здіорук); у статтях Л. Филипович, В. Титаренко, О. Горкуші [34]; В. Мудракова та його співавторів [43], у згаданих офіційних експертних висновках [7], [26]; а також і в наших статтях [3], [6], [36] та ін.

А от саме філософсько-методологічні інструменти аналізу відповідних аксіо-горизонтів й оцінка діяльнісних прикладів соціальної позиції ієрархів УПЦ на основі критичних кластерів, запропонованими класиками європейської філософії, – це ділянка, що містить істотні лакуни. Тим часом для аналізу цього проблемного вузла доволі високою є евристичність низки сформованих в історії філософії ідей. І з опорою на їхні рефлексивно-критичні смисли можна досягати прозорого соціально-просвітницького ефекту.

Тому й ставимо за **мету статті**, по-перше, синтезувати методологічний ресурс ідей філософів-класиків щодо моральних і громадянських деструкцій під впливом політичної заангажованості релігійної ієрархії, а по-друге, застосувати це для кристалізації реальних соціально-ціннісних ефектів діяльності керівництва УПЦ.

Новизна розвідки визначається, по-перше, єдністю історико-філософської і релігієзнавчої платформ при осмисленні сьогоденних процесів в Україні на межі світоглядної культури, політики, соціальної психології, символічного управління і, по-друге, введенням у критичний дискурс певної системи конкретних, патерново промовистих фактів діяльності ієрархів, котрі дають підстави осмислювати не лише формальне юридичне тло, а й предметно-ціннісний вимір афіліації УПЦ.

Ми синтезуватимемо методологічне ядро думки філософів Блезя Паскаля [20], Девіда Юма [9], [40], Іммануеля Канта [42], Анрі Бергсона [35], а також соціолога Еміля Дюркгайма [37] і психолога Еріха Фромма [39], які в широкому розумінні також є частиною європейського філософського «канону».

Загальновідомим є Паскалеве розрізнення між логічними резонами та ладом серця. Воно дає оптику усвідомити контексти незбігу зміни кон'юнктурного самопозиціонування релігійних інституцій і справжніх етичних / анти-етичних настанов владної ієрархії в цих інституціях. Звернімо увагу на славнозвісний крилатий вислів Паскаля, але також зважмо і на його продовження, в цілісності: «Серце має свої рації, яких раціо не знає; ми знаємо про це в безлічі речей. Я кажу, що серце з природи любить як усезагальну істоту, так і самого себе, залежно від того, куди повернеться; і черствіє на одне чи на друге, залежно від свого вибору. Ви відкинули одне, а зберегли друге...» [20, с. 143]. Кант своєю чергою констатував, що в деяких християнських церковних структурах «панує фетишизм» [42, s. 210]. Згідно з його аналізом, існують спільноти, які, хоча й іменуються церквами, однак там «творення фетишів таке розмаїте і таке механічне, що, здається, майже витісняє всю моральність, а отже, й саму релігію, посідаючи її місце; це дуже наближає до язичництва» [42, s. 210]. Міра фетишизації залежить саме від міри уярмлення сердець вірян волею ієрархії, незалежно від того, яким є декларований культ чи традиція.

У базовому нарративі священних текстів можуть бути заповіді любові й справедливості, але якщо церковні керманічі працюють зі свідомістю та переживаннями вірян в напрямку їхньої беззастережної «слухняності» як нібито головної ознаки «благочестя», то досить швидко любов до правди підміниться звеличенням того, що любить деспотія [див. 421, s. 211]. І тут уже Паскалева теза «у серця свої рації» обертається тіншовим боком: не емпатія доповнює розум, а фанатична заскорозлість його паралізує або ставить собі на службу. Формується така собі, говорячи термінами Юма, зміцнювана й підживлювана афектами звичка, «ілюзорний принцип» [9, с. 237]. Він «повинен вводити нас в оману, якщо ми безумовно слідуємо йому» [9, с. 237]. Таку систему звичок дуже влучно ілюструє характерна для риторики промосковських православних фраза: «стою в истине»¹. І ця «істина» насправді є трампліном стрибка в зло потурання імперським візіям, що їх фантомно приймають віряни (через

¹ Зі стилістично-акцентуаційною метою цю фразу спеціально подаємо російською, як вона зазвичай і озвучується в церковному середовищі УПЦ / РПЦ.

заохочення священників) як нібито «свою» цивілізаційну ідентичність. Недаремно Кант писав: «...Якби під тим, у чому Бога слід слухатися більше, ніж людей, розуміли статуарні настанови, котрі певна Церква подає наче заповіді Божі, то цей принцип легко міг би стати часто чутим бойовим кличем лицемірних і владолубних попів для заворушень проти громадянського верховенства» [42, s. 180]. А в нашому контексті – проти інтересів розвитку України та проти духу її безпекового законодавства у протистоянні агресорові і його зусиллям нав'язати свій порядок.

Маємо тут перегук і зі сковородинськими застереженнями щодо руйнівної сили релігійної нестямності. Словом «нестямність» (в оригіналі – «бішенство» [28, с. 730]) філософ означає своєрідний сплав сліпої віри в «букву» та марнославності у сприйманні своєї релігійної корпорації як нібито ексклюзивно «богоугодної» (за цим здебільшого діє явний чи латентний експансіоністський імпульс). Така релігійна нестямність, «ставлячи безглузді омані понад милосердя й любов та замінивши почуттям людинолюбства, жене свого брата, дихаючи убивством, і в цьому вбачає службу Богові» [28, с. 730], а суб'єкт такої нестямності «проголошує ворогами та еретиками всіх, незгідних із ним» [28, с. 731].

Свою чергою Дюркгайм, впровадивши концепт механічної солідарності, демонструє парадокс функціонування спільнот, де зв'язок особистості з ієрархією «повністю аналогічний до зв'язку, що поєднує річ із людиною» [37, р. 84]. Мислитель писав: «Індивідуальна свідомість, розглянута так, є просто залежністю від колективного типу і наслідуює всі його рухи так само, як річ, якою володіють, підпорядковується тому, що на неї накладає її власник» [37, pp. 84-85]. Але, з іншого боку, це привласнення робить особистість доволі вправно працюючим «коліщатком», дає їй енергію оборони того, що подано їй ієрархією-власником як «священне». Факт присутності Іншого як дратівливого виклику замість того, аби активізувати роздуми щодо можливостей комунікації з ним, навпаки, дає відчуття загостреного розладу, лікування якого вбачається в боротьбі з Іншим. Ось як це описує Дюркгайм: «Ми втрачаємо самовладання, обурюємося, виступаємо проти, і почуття, що в такий спосіб зринають, неминуче переходять у дію. Ми уникаємо його, тримаємо на відстані, виганяємо з нашого суспільства...» [37, р. 54]. І цей аналіз узгоджується з Юмовим застереженням щодо деструктивної релігійності: вона «вкрадається поступово й непомітно..., робить людей сумирними та покірними..., є прийнятною для правителя і здається невинною для народу, та згодом нарешті священник, міцно встановивши свою владу, стає тираном і порушником людського спокою...» [40].

Здійснивши історико-філософський методологічний екскурс, огляньмо ключові тенденції інституційних і лідерських процесів в УПЦ.

Годі доводити, що в системі церковного ладу постать предстоятеля – не лише адміністративне осердя. Це й своєрідний індикатор, символічний показник морального здоров'я чи моральної нездужності всієї інституції. А тому таким «діагностичним» є позиціонування митрополитом Онуфрієм Березовським своєї інституції через публічні жести і взаємини із громадянським суспільством.

Якщо застосовувати Паскалеву оптику «порядку серця», бачимо усталену «сердечну» черствість до трагедій власного народу. І справді: відомою є теза митрополита Онуфрія (ще 2008 р.), ніби Голодомор – це розплата українського народу за те, що допустив войовничо атеїстичну владу комуністів і за те, що в тій владі були представники народу. Це доволі давнє висловлювання ще в той час не предстоятеля, а одного з ієрархів УПЦ і нині рясніє на багатьох російських імперсько-шовіністичних ресурсах [див.: 18] Українцям – нації, яка, по суті, зазнала однієї з форм геноциду, – Онуфріїв ярлик «катюзі по заслугі» відмовляє у співчутті, тавруючи її як нібито призвідцю власного винищення.

Риторика і, глибше, соціально-ідейна орієнтація митрополита здегенерувала ціннісне єство християнського посилу на нелюдяний симулякр. Бог постає нібито легітимізатором насильства, а не джерелом любові. Хоча гуманістичне тлумачення християнства твердить: Бог не карає за недостатню силу проти втіленого зла (яким поставала більшовицька влада, котра провадила Голодомор як акт упокорення національної і соціальної ідентичності). Категоричність, огульність Онуфрієвого ярлика – це і є вже згадувана релігійна нестямність (Сковорода). У її дії не враховано історичний контекст і, по суті, зігноровано таку важливу для ідентичнісного «одужання» українського суспільства настанову на аналіз справжніх причин трагедії Голодомору. А ці причини – це командні методи Москви, яка чорно-жовто-білу тиранічність «перезабарвила» на червону, і, говорячи термінами Аристотеля, олігархію пізнього царату замінила радянською охлократією. А верхівка охлократії швидко перетворилася на окремих тип олігархії біля «трону червоного імператора».

Хоч і шокує, але це закономірно: після початку російської агресії проти України у 2014 р. позиція Онуфрія грузла в аналізованій ще Кантом фетишизації. Згадаймо: за Кантом фетишизація – це не просто культ предметів чи осіб через психологічну прив'язаність. Це своєрідний інструмент: проголосити щось або когось наділеним божественною санкцією до дій, а отже, структурувати й активізувати символічне управління у вигідному (часто – фантомно вигідному) напрямі.

2014 р. світ уже накладав на Росію перші санкції через brutальне порушення міжнародного права. А митрополит Онуфрій десятки разів протягом 2014 – 2021 рр. брав участь у церковно-державних заходах у Росії, де поряд з ієрархією Гундяєва нерідко синергійно були присутні й представники вертикалі Путіна. Один зі співавторів цієї статті в низці публікацій [2], [5] на порталі «Релігійно-інформаційна служба України» детально аналізував діяльність Онуфрія під час численних візитів до Росії, надавши посилання на документи та інформаційні сповіщення офіційних ресурсів церковних структур. Факт очолювання тоді «урядових» сепаратистських структур Донбасу рядом близьких до верхівки УПЦ громадян Росії не став для митрополита Онуфрія мотивом піднести у Москві голос проти явних і рясних російських слідів у сепаратизації регіону та його руху до катастрофи. Він лише абстрактно нарікав на насильство (без вказівки на його причини і на його справжнього суб'єкта), а водночас демонстрував лояльність «руському миру». Тут покора припису, про яку застерігав Кант, стала вищою за моральну чуйність і відповідальність.

Під час одного з перших своїх візитів до Москви у статусі предстоятеля УПЦ у травні 2014 р. митрополит Онуфрій у храмі Христа Спасителя підніс панегірику Кирилу Гундяєву [див. 17], фактично поділяючи і санкціонуючи для української пастви культивовану російським «прелатом» позицію щодо збройного вторгнення Росії на Донбас. Це, мовляв, внутрішній конфлікт самих українців, а не наслідок і процес системної гібридно-злочинної дії Росії.

У період 2014 – 2021 рр. Онуфрій, по суті, обрав роль хай і важливого, але «гвинтика» в механізмі, що описується Дюркгаймовим концептом механічної солідарності. Онуфрій не забезпечив УПЦ імунітету від продовження системного сполучення з її політико-ідеологічним «власником». Онуфрієва присутність у названій проміжок новітньої історії у вітальних чергах поруч із функціонерами путінської адміністрації свідчить про цілковиту фарватерність свідомості ієрарха щодо нарративу імперської одержавленої церкви. Авторитет предстоятеля в очах багатомільйонної пастви ширмував російську експансію «духовною єдністю», а московські спічрайтери закладали в тексти, підписувані Онуфрієм, формулювання, де слово «країна» навіть вживалася в однині щодо всього простору, який РПЦ вважає своєю канонічною територією [див. 24]. «Що це, як не декларування їхнього бачення Росії, України, Білорусі, всього пострадянського простору як “єдиної країни”, котра, з їхньої точки зору, лише в силу певних зовнішніх геополітичних причин виявилася поділена на різні держави?» [6, с. 135].

Особливо прикметною є й участь митрополита Онуфрія у 2018 р. в богослужіннях в Єкатеринбурзі [див. 5]. Масштабні заходи з нагоди 100-річчя загибелі російської царської родини, «ососяні» імперськими чорно-жовто-білими прапорами та ностальгією за «єдиною і неподільною», стали візуальним втіленням афектованої звички (за Юмом). Ідеологія «Святої Русі»², що нині використовується для виправдання війни, приймалася ієрархією УПЦ як органічна частина власної ідентичної «ойкумени».

Сумна іронія історії, але в окремих єпархіях України імператорське подружжя Романових було місцево канонізоване ще раніше, ніж це на загальноцерковному рівні зробила у 2000 р. Москва. Паралізуючи серед своєї найвідданішої пастви здатність об'єктивно осмислювати історичні події та історичних персоналій, ідеологи РПЦ (та її частини УПЦ) увесь пострадянський час рясно канонізують діячів, що символізують великодержавність. Мета – через набуття вірянами звички ставлення до них як до святих, через психологію молитовного досвіду виводити з-під критичного розгляду мас усе те, що в історії державної інституції Росії варте такої критики.

Немає потреби тут наводити загальновідомі історичні свідчення підтримки Ніколаєм II протофашистського «Союзу русского народа», сумнозвісного своєю агресивною ксенофобією (особливо щодо євреїв) та запереченням окремої національності українців і білорусів. Пошлемося лише на видрук Статуту однієї з філій цього Союзу (1908 р.), де на початку опубліковано схвальні, заохочувальні листи від імператора [33]. І звернімо увагу на методологічно влучну Юмову думку: «Якщо ідея

² Також для акцентування фальші цієї ідеологеми наводимо це словосполучення російською мовою.

пам'яті, втрачаючи свою силу і яскравість, може настільки ослабнути, що сприймається як ідея уяви, то з іншого боку, ідея уяви може досягати такої сили і чіткості, що її сприймуть як ідею пам'яті, і це справить хибний вплив на віру і судження. Це помітно на прикладі брехунів, які часто повторюють свої вигадки і зрештою самі починають вірити в них і згадують їх як реальні факти. У даному випадку, так само, як і в багатьох інших, звичка справляє на свідомість такий же вплив, як і природа, фіксує в ній ідею з такою ж силою та енергією» [9, с. 102-103].

Закономірно, що не тільки предстоятель УПЦ, а й чимало інших її архієреїв та синодальних чиновників уже під час розпочатої 2014 р. російської агресії ставали повноправними учасниками або засідань Синоду Російської Церкви, або її Архієрейського собору (до нього входили взагалі всі єпископи УПЦ), або інших керівних органів. Серед таких і вікарій Онуфрія Березовського за його архієрейства на Буковині, а нині його наступник на чернівецькій кафедрі і, за сумісництвом, голова синодального відділу зовнішніх церковних зв'язків УПЦ митрополит Мелетій Єгоренко. Показово, що 2016 р. на Синод у Москву його директивно викликали (саме так сформульовано у протокольному документі Московської Патріархії, розміщеному на її офіційному сайті [див. 12]). І він брав участь у засіданні, на якому обговорювалися далеко не тільки певні віроповчально-культурні теми, а висловлювалася подяка російському диктаторові Путіну і його найближчому колу за масштаб відзначення ювілею московського патріарха, що також засвідчено у відповідному вільно доступному протоколі [див. 13].

Особливо морально інверсійним є й факт відрядження до Москви українських дітей для нібито дружнього спілкування з московським патріархом. Такі візити тричі відбулися між 2015 – 2019 рр., курувала їх тодішня і теперішня голова синодального відділу УПЦ «Церква і культура» ігумена Серафима Шевчик [див. 25; 27]. Цілком очевидно, що то була маніпулятивна щодо українських дітей пропагандистська акція з «відбілювання» агресора шляхом популяризації симулякру «любові» до «братньої» Росії і її церковного очільника та їхньої нібито доброзичливості до України.

А вже після повномасштабного вторгнення і навіть після феофанійського Помісного собору УПЦ згадний тут митрополит Мелетій відзначився нарративом подвійних стандартів. Для закордонних церковних ЗМІ він наголошує, що в особливій формі зв'язок УПЦ з московським церковним очільником збережено: на богослужіннях митрополита Онуфрія молитва про «поминання Богом у своєму Царстві» патріарха Кирила «увінчує» [38] ієрархію. Мелетій посилається тут на 15-те правило Двократного собору, яке регулює поминання митрополитом «свого патріарха» [див: 38]. У такий спосіб його висловлювання за кордоном дають чіткий сигнал, що УПЦ і нині є частиною Російської Церкви, лідер якої, як відомо, благословляє війну проти України, а російських військових, що беруть у ній участь, з амвона головного храму Росії проголошує вершителями «подвигу» [див. 29]. Проте для внутрішнього реноме в Україні верхівка УПЦ акцентує на версії начебто розриву із Москвою (версія ця, однак, спростована вже згаданими релігієзнавчими експертизами і фактом невиконання керівником Київської митрополії УПЦ вимог припису Державної служби України з етнополітики та свободи совісті щодо усунення афілійованості із церковною структурою в державі-агресорі).

Підміна пам'яті уявою, а правди – корпоративно і політично доцільними міфологемами та ідеологемами системно зберігається в діяльності верхівки УПЦ. Під час повномасштабної війни ми бачимо, як ієрархи УПЦ дружньо приймають в Україні архієреїв Російської Православної Церкви в Молдові, що працюють у її керівних органах під час війни та портретами патріарха Кирила, почесно вивішеними в особистих службових кабінетах, сигналізують цілковиту лояльність московській церковній владі. Ба більше, деякі із цих діячів Російської Церкви отримують від митрополита Онуфрія ордени з формулюванням «за заслуги перед УПЦ» і / або самі нагороджують єпископів УПЦ. Про це детально йдеться (з фактичними підтвердженнями та посиланнями на офіційні сповіщення) в аналітичному матеріалі одного зі співавторів статті [див.: 2]. І це в умовах, коли навіть резолюція Європарламенту (від 10 вересня 2025 р.) визнала структури РПЦ в Молдові одним із провідних каналів кремлівської пропаганди. Усе це демонструє явний незбіг декларацій про «незалежність» УПЦ із реальними етичними настановами, де «рації серця» ієрархів спрямовані на збереження старих афіліацій, попри екзистенційну загрозу Україні.

Офіційні вебсайти структур УПЦ навіть у квітні 2026 р. продовжують ушановувати доробок явних колаборантів, зокрема, митрополита Іонафана Єлецьких [див. 31]. Коли митрополит Онуфрій надсилав 2024 р. хвальні вітання й моральні заохочення засудженому за злочини проти суверенітету України Іонафану [див. 8], він фактично реалізував, коли використовувати влучну саркастичну метафору Канта, «бойовий клич» [42, с. 180] деструктивного релігійного згуртування. Той клич готові

кидати керовані корпоративною та ідеологічною доцільністю релігійні лідери, ставлячи інтерес свого корпоративного моноліту вище за безпеку суспільства.

Таку саму логіку простежуємо і в міжнародному контексті. Популяризація на ресурсах УПЦ апологетичних щодо неї висловлювань Сербського патріарха Порфирія [див. 23], який у Кремлі називав диктатора Путіна оберігачем християнських цінностей [див. 21], свідчить про глибоку атрофію моральних орієнтирів церковної еліти. Станом на квітень 2026 р. відсутність жодної критичної реакції верхівки УПЦ на адвокатування воєнних злочинців Путіна Порфирієм є проявом релігійної нестямності за Сковородою, що також узгоджується і з Фроммовою тезою про готовність авторитарної релігійності безпідставно звеличувати тоталітарних політичних вождів. Дослідник писав: «Цей механізм проєкції є тим самим, який можна спостерігати у міжособистісних відносинах мазохістського, підлеглого характеру, де одна людина захоплюється іншою і приписує їй власні сили та прагнення. Це той самий механізм, що змушує людей наділяти лідерів навіть найжорстокіших систем якостями надзвичайної мудрості й доброти» [39, с. 50].

І ця характеристика доволі точно дає оптику бачення важелів того, що на п'ятому році повномасштабної війни Росії проти України митрополити УПЦ Лука Коваленко та Феодосій Снегірьов, беруть участь в заходах, які організують у світі друзі-лобісти російської світської і церковної влади [див.: 1; 4; 14; 15; 19]. А публічні інвективи цих єпископів спрямовуються на ті гуманістичні сили у світі, які прагнуть допомогти Україні здолати агресію Росії (наприклад, на Вселенський Патріархат). Тим часом до самих осердь агресії ці релігійні діячі виявляють або мовчазну некритичність, або навіть ледь завуальовану прихильність.

Висновки. Одна з функцій філософії – рефлексивно-критична. У цій статті ми й ставили собі завдання синтезувати евристичне ядро для критичного осмислення функціональності проросійської церковної структури, що досі діє в Україні, охопленій війною.

Ресурс релігієзнавчої, етичної, антропологічної думки класиків філософії, соціології, психології (зокрема, Паскаля, Юма, Канта, Сковороди, Дюркгайма, Бергсона, Фромма) здатен надати інструментарій універсалізації обґрунтування етичних та правових підходів, спрямованих на запобігання безпечно-деструктивній діяльності авторитарних релігійних сил в Україні, які консервують ті аксіологічні, ідеологічні, комунікативно-корпоративні поведінкові тенденції, що сприяють ментально-ціннісній дезорієнтації і готовності частини суспільства засвоювати вигідну агресорові «міфотворчість» та ставати важелями-ланками механічної солідарності стосовно руйнівного. Просвітницька експлікація та популяризація окреслених у статті філософських ідей дозволить суспільству та культурі ефективніше розбудовувати імунітет смислової опірності – і для самозбереження під час війни, і для повоєнної розбудови. У цій площині і пролягають перспективи подальших тематично споріднених студій.

Література:

1. Бродецький О. Високопреосвященний архицинізм. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <https://surl.li/ijfjmkj> (дата звернення: 15.04.2026)
2. Бродецький О. Гундяєвським «генералам» ордени і квіти – в Україні під час війни. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <https://surl.li/mnxhdt> (дата звернення: 15.04.2026).
3. Бродецький О. Консервація травми: ідеологічні важелі «русского міра» в естетиці практик УПЦ МП під час війни. *Світоглядно-ціннісні засади соціальної інтеграції й інклюзивні практики в Україні*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 30-31 жовтня 2025 р.). Чернівці : ЧНУ імені Ю. Федьковича, 2025. С. 210 – 217.
4. Бродецький О. УПЦ у структурі РПЦ, просто з особливим статусом – підтвердив один з її митрополитів. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <https://lnk.ua/ubOnvy4iY> (дата звернення: 18.04.2026)
5. Бродецький О. Чорно-жовто-білий Онуфрій. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <https://surl.li/lsnvct> (дата звернення: 19.04.2026).
6. Бродецький О., Горохолінська І. «Русскомірні» корозії у практиках Московського Патріархату. *Освітній дискурс*. 2023. Випуск 45 (7-9). С.130 – 139.
7. Висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://surl.li/uxswod> (дата звернення: 18.04.2026).
8. Вітання Предстоятеля митрополиту Тульчинському і Брацлавському Іонафану з 75-річчям з дня народження. *Українська православна Церква. Тульчинська єпархія офіційний сайт*. <https://lnk.ua/6vKkVtcHE> (дата звернення: 18.04.2026).
9. Г'юм Д. *Трактат про людську природу*. Київ : Всесвіт, 2003. 552 с.
10. Говорун К. *Політичне православ'я*. Київ : Дух і літера, 2019. 152 с.

11. Дискурс війни у віровченнях та практиках релігійних інституцій: сучасний український контекст. Колективна монографія / За ред. проф. О. Сагана. Київ : Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2026. 509 с.
12. Журнали засідання Священного Синода от 15 июля 2016 года (журнал №75). *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://www.patriarchia.ru/article/101221>
13. Журнали засідання Священного Синода от 27 декабря 2016 года (журнал №105). *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://www.patriarchia.ru/article/98212>
14. Лука, митрополит Запорожский и Мелитопольский. Украина как апробационная площадка для новой унии: угрозы и пути преодоления. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/ecsblg> (дата звернення: 15.04.2026).
15. Межународна конференція «Распеће Православља у 21. веку: Духовни ратови, екуменистичка офанзива и глобална политика». *Центар за геостратешке студије*. URL: <https://surl.li/gqxfll> (дата звернення: 15.04.2026).
16. Межународна конференція: Константинопольски патријархат као инструмент политике, рушилачка делатност патријарха Вартоломеја. *Центар за геостратешке студије*. URL: <https://surl.li/gqxfll> (дата звернення: 15.04.2026).
17. Митрополит Онуфриј поздравил Патриарха Кирилла от имени Священного Синода. *Русская Православная Церковь. Официальный видеоканал*. URL: <https://lnk.ua/fQTb4P8gj> (дата звернення: 19.04.2026)
18. Митрополит Черновицкий и Буковинский Онуфриј: Голодомор – это было вразумление, усмирение со стороны Господа нашей гордыни. *Православие.ru*. URL: <https://lnk.ua/piqfFjSNS> (дата звернення: 19.04.2026).
19. Одржана научна конференція «Утицај Цариградске патријаршије на судбину православља у Украјини». *Универзитет Београду*. URL: <https://surl.li/hlmwue> (дата звернення: 15.04.2026).
20. Паскаль Б. *Думки*. Київ : Дух і літера, 2009. 704 с.
21. Патријарх Порфирије разговарао са председником Руске Федерације Владимиром Путином. *Српска Православна Црква*. URL: <https://surl.li/vwvzpu> (дата звернення: 15.04.2026).
22. Патријарх Порфириј привітав Митрополита Онуфрија з річницею інтронізації. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. URL: <https://surl.li/cc/smetsu> (дата звернення: 15.04.2026).
23. Патријарх Сербський Порфириј привітав Митрополита Онуфрија з днем тезоіменитства. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. URL: <https://surl.li/upkomd> (дата звернення: 18.04.2026).
24. Поздравительный адрес членов Священного Синода Русской Православной Церкви Святейшему Патриарху Кириллу с годовщиной интронизации. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://lnk.ua/TZQwAqVER> (дата звернення: 18.04.2026).
25. Предстоятель Русской Церкви встретился с юными паломниками с Украины. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/wqosab> (дата звернення: 18.04.2026).
26. Результати дослідження щодо питання наявності ознак афілійованості Київської митрополії Української Православної Церкви з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://surl.li/ypsddu> (дата звернення: 18.04.2026).
27. Святейший Патриарх Кирилл встретился с юными паломниками с Украины. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/oegaxl> (дата звернення: 18.04.2026).
28. Сковорода Г. *Повна академічна збірка творів*. Харків : Видавець Савчук О. О. 2016. 1400 с.
29. Слово Патриарха Кирилла в главном храме Вооруженных сил РФ 3 апреля 2022 г. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/zrxrcw> (дата звернення: 18.04.2026).
30. Соціально-політична ситуація в Україні, червень 2025. *Центр соціальних та маркетингових досліджень «Социс»*. URL: <https://surl.li/jnsuxl>
31. Українська православна Церква. Тульчинська єпархія. Офіційний сайт. <https://lnk.ua/Y0tWJr1y8>
32. Українське суспільство, держава і Церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2025 (інформаційні матеріали). *Разумков центр*. URL: <https://lnk.ua/t3k423NMQ>
33. Уставъ общества под названіемъ “Кіевскій союз русскаго народа”. Київ: Русская печатня, 1908. 47 с.
34. Филипович Л., Титаренко В., Горкуша О. Контекстуалізація як один із головних методологічних підходів релігієзнавчого дослідження в період російсько-української війни. *Філософська думка*. 2023. №1, С. 7-25.
35. Bergson H. *The two sources of morality and religion*. London : Macmillan and co., limited, 1935. 279 p.
36. Brodetskyi O., Horokholinska I. (2025) Ideas of the "Russian World" and Ukraine: Value Episcris on the Ukrainian Orthodox Church Under the Moscow Patriarchate., *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 45 : Iss. 9. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol45/iss9/2>
37. Durkheim E. *The Division of Labor in Society*. Glencoe, IL : The Free Press, 1960. 439 p.
38. Entretien avec le métropolitaine Méléce de Tchernovtsy et Bucovine, président du Département des relations ecclésiastiques extérieures de l'Église orthodoxe ukrainienne. *Orthodoxie.com*. URL: <https://lnk.ua/PqJVlKB9i>
39. Fromm E. *Psychoanalysis and Religion*. New Haven : Yale University Press, 1952. 128 p.
40. Hume D. Of Superstition and Enthusiasm. *Hume Texts Online*. URL: <https://lnk.ua/yhmXJFRXV>
41. Jaspers K. *Psychologie Der Weltanschauungen*. Berlin : Verlag Von Julius Springer, 1919. 428 s.
42. Kant I. *Die Religion Innerhalb Der Grenzen Der Blossen Vernunft*. Leipzig : Verlag Von Felix Meiner, 1922. 260 s.
43. Mudrakov V, Pavliuk O., Dudchenko V. Hapchenko O. Ukrainian Orthodox: National Identification of Churches During the Russian-Ukrainian War. *Annals of the University of Bucharest. Political Science Series*, 2025. №24(2). Pp. 177-210.